

תלמיד עולה בבית הספר

המלצות פדגוגיות

מטרת מסמך זה היא להציע דרכים להתמודדות עם האתגרים הפדגוגיים העומדים לפני אנשי החינוך בעבודתם עם אוכלוסיית התלמידים העולים בכל שכבות הגיל.

המסמך כולל המלצות שיבוצעו בהתבסס על מיפוי הצרכים שיעשה בידי צוות בית הספר. המיפוי יכלול התייחסות להיבט הלימודי, החברתי והתרבותי.

רציונל

במערכת החינוך לומדים תלמידים רבים שלא נולדו בישראל ושהעברית אינה שפת אמם. תלמידים אלה חווים מעבר בין-תרבותי משמעותי הכרוך בלא מעט קשיים, הנובעים מן הצורך להשתלב בחברה חדשה בעלת תרבות ואורחות חיים שונים מאלה שהורגלו אליהם בארץ מוצאם.

תרבות הלמידה בארצות המוצא של התלמידים העולים שונה מזו הנהוגה בבתי הספר בישראל. ההבדלים מתבטאים הן בהרגלי הלמידה, למשל ההתנהלות בזמן השיעור או הכנת שיעורי הבית, הן בדרכי ההערכה והן בקשר של ההורים עם בית הספר. על בית הספר להיות מודע לשונות זו ולהקנות לתלמידים העולים כלים שיסייעו להם למצות את יכולותיהם.

רכישת השפה על כל רבדיה היא תהליך ארוך ורצוף אתגרי וקשיים, המעכב את ההצלחות הלימודיות של התלמידים העולים. יש לזכור שרבים מקרב התלמידים העולים הם בעלי יכולות לימודיות גבוהות שחוו הצלחות בעבר, וכי חוסר הידע בשפה בשל הימצאותם בתהליך של רכישת שפה מונע בעדם למצות את יכולותיהם בתהליך הלמידה ואף עלול להשפיע על השתלבותם החברתית.

צוות בית הספר נדרש אפוא להתמקצעות בקליטת תלמידים עולים בתחום הלימודי ובתחום החברתי. כחלק מתהליך ההתמקצעות יש לחשוף את צוות בית הספר למחקרים ולתאוריות שונות בנושאים של הגירה בכלל ועלייה לישראל בפרט, וכן בתחום רכישת שפה שנייה ודרכי הוראתה ובעיקר ברכישת העברית כשפה שנייה והוראתה.

בין ההורים לבין צוות בית הספר יתקיים קשר רציף, שחשיבותו רבה להשתלבות התלמיד העולה ובני משפחתו. יש לעשות כל שניתן כדי לקרב את ההורים לבית הספר ולעשייה בו, ולסייע בכל דרך אפשרית לקידום התקשורת בין ההורים לבין הצוות.

באחריותו של צוות בית הספר לפתח כשירות תרבותית שתבטא במודעות וברגישות של הצוות החינוכי כולו כלפי התלמידים העולים, ותתאפיין במתן כבוד לתרבות ארץ המוצא ולשפת האם של העולים.

עקרונות עבודה

1. מנהל בית הספר יוביל את תהליך הקליטה וההשתלבות של התלמידים העולים וישתף את צוות בית הספר כולו בתהליך.
2. עבודה בגישה מערכתית, המונחית בעזרת מסמך הסטנדרטים של אגף קליטת תלמידים עולים, היא מרכיב חשוב בהצלחת תהליך הקליטה של התלמידים העולים. המסמך מנחה את בית הספר בהיבטים הארגוני, הלימודי, החברתי והתרבותי. ניתן לראות את מסמך הסטנדרטים באתר האגף לקליטת תלמידים עולים. [למסמך הסטנדרטים](#)
3. בבתי ספר שלומדים בהם עולים יתבטא הרכב אוכלוסיית התלמידים גם בתכנית העבודה הבית-ספרית.
4. באקלים בית-ספרי אשר מחד גיסא מכיר בהוויה המשותפת ומאידך גיסא מכיר בשונות ובייחודיות של כל קבוצה בבית הספר, ימצאו התלמידים העולים ביטוי גם לשימור תרבות ארצות המוצא שלהם.
5. בית הספר ישאף לקיום דיאלוג בין כל השותפים לקליטת התלמידים העולים – צוות בית הספר, תלמידים, הורים, מגשרים ועוד – מתוך מודעות לשונות הרב-תרבותית.
6. בית הספר יושתת על סביבה לימודית מאפשרת ומאתגרת, ששמה לה למטרה לקדם את התלמידים העולים ולהביאם למיצוי יכולותיהם תוך שאיפה להגיע להישגים גבוהים הן בכישורים הלימודיים והן בכישורים החברתיים.
7. אין לבטל שיעורי עולים. מורה עולים שנעדר, ישלח לבית הספר את חומר הלימוד לאותו שיעור, ומנהל בית הספר ידאג למילוי מקום.
8. "תיק תלמיד עולה" הוא כלי עבודה חשוב המתייחס להיבטים הלימודיים, החברתיים והתרבותיים, ומלווה את התלמיד בשלוש השנים הראשונות במערכת החינוך. תיק תלמיד עולה נמצא באתר אגף קליטת תלמידים עולים. [לתיק תלמיד עולה](#)

הסביבה הפיזית

- בבתי ספר שלומדים בהם תלמידים עולים יתבטא הרכב אוכלוסיית התלמידים גם במראה בית הספר. בבית הספר ייערכו תערוכות של עבודות יצירה ואמנות של תלמידים המספרים על מורשת ארצות המוצא לצד מורשת ישראל, ויוצגו יצירות של אמנים מארצות שונות.
- השלטים בבית הספר יהיו כתובים גם בשפות המוצא של רוב התלמידים העולים.
- אתר בית הספר יציג את השונות התרבותית של הבאים בשערי בית הספר.
- המכתבים הרשמיים לתלמידים ולהוריהם יופצו גם בשפות השונות במידת האפשר.
- ספריית בית הספר תכלול ספרים ומילונים בשפות השונות.

הסביבה החברתית

- על בית הספר ליצור אקלים בית-ספרי המטפח את תחושת השייכות של כל תלמידיו, והמאפשר לתלמידים העולים להשתלב חברתית עם יתר התלמידים בבית הספר בפרט ובקהילה בכלל. פירוט ניתן לראות במסמך הסטנדרטים בפרק העוסק בשילוב חברתי של תלמידים עולים.
- בבית הספר תתקיים פעילות להעמקת הקשרים החברתיים בין התלמידים העולים לבין ילידי הארץ.
- בית הספר יעודד יצירת קשרים חברתיים בין ילדי הכיתה לבין התלמיד העולה ושיתופו בפעילויות חברתיות בבית הספר ומחוצה לו.
- בית הספר יעודד ביקורים הדדיים אחרי שעות הלימודים בין תלמידים עולים לבין ילידי הארץ.
- בית הספר יעודד חונכות ועזרה הדדית: בוגרים המלמדים צעירים; עבודה בזוגות תוך שילוב בין עולים לבין ותיקים ועוד.
- בית הספר יעודד את התלמיד לקחת חלק פעיל בפעילויות שונות שבהן קל לו יותר להשתלב ולבטא את עצמו, כמו ספורט, אמנות, מוזיקה ועוד.
- בית הספר יטפח את הקשר עם משפחות התלמידים העולים, וידאג להגביר את תחושת השייכות שלהם לקהילת בית הספר על ידי שיתוף הורי התלמידים העולים בפעילויות בית הספר, למשל בהכנת טקסים, חגיגות ואירועים שונים.
- בתי ספר שבהם לומדים תלמידים עולים ייעזרו במגשרים חינוכיים בין תרבותיים שיקלו על השתלבותם.

הסביבה הלימודית

- צוות בית הספר יעמיק את ידיעותיו בנושאים הקשורים לקשיי התלמידים העולים בתהליכי רכישת השפה העברית, וזאת באמצעות תהליכי פיתוח מקצועי בתוך בית הספר ובלימודים והשתלמויות מחוץ לבית הספר.
- צוות בית הספר יהיה קשוב לתרבויות המוצא השונות של התלמידים העולים ולדרכי הלמידה המוכרות להם, ויתאים שיטות הוראה מגוונות כמענה לצורכיהם. בתהליכי ההוראה ישתמשו המורים בחומרי עזר שונים לשם המחשה ויצירת עניין ולשם העמקת הבנת התכנים הנלמדים והטמעתם בקרב התלמידים, כדוגמת תמונות, חפצים, עיתונים, שימושי מחשב, סרטונים, פרסומות ועוד.
- תהליכי ההוראה בבית הספר יאפשרו חוויות הצלחה, ויגבירו את המוטיבציה בקרב התלמידים העולים להמשיך בתהליך הלמידה וברכישת השפה העברית.
- בבית הספר יופעלו מסגרות סיוע ותגבור לימודי פרטני או קבוצתי עבור התלמידים העולים.
- בית הספר יעודד את מעורבות הורי התלמידים העולים בתהליכי הלמידה של ילדיהם.
- יש לשאוף שבבתי ספר ישולבו גם מורים עולים.

בשיעורי הלימוד בכיתות

התלמיד העולה נמצא בכיתתו רוב שעות היום. על פי מחקרים, הוא מבין רק כ-20% מהנעשה בשיעור, מפסיד חומר לימוד רב, וחש מנוכר ומנותק. מצב עגום זה ישתנה רק אם יראו מורי המקצועות השונים את עצמם מחויבים לקדם את התלמיד העולה במקצוע הלימוד בכל שיעור ושיעור, הן מבחינת אוצר המילים הרלוונטי למקצוע והן מבחינת התכנים. כמו כן על כלל המורים לסייע לתלמיד העולה להתייחד עם תלמידים אחרים, ולטפח את תחושת השייכות שלו. יש להתייחס לשילוב החברתי של התלמיד העולה החל מהשיעורים הראשונים שבהם הוא משתתף, לסייע לתלמידים האחרים להבין את התלמיד העולה ולחוש אמפתיה ומחויבות חברתית כלפיו, ולהדריך אותם כיצד לקבל אותו לחברת התלמידים בשיעורים ולאחר שעות בית הספר, למרות הקושי בשפה והשוני בהרגלי ההתנהגות. מודגש כי אין לפטור את התלמיד העולה מהשתתפות בלימוד המקצוע, וכי יש להתאים תכנית לימודית בכל המקצועות. להלן הצעות למורי המקצועות:

- המורה יושיב את התלמיד העולה בקרבתו וישמור על קשר עין עמו.
- התלמיד העולה ישב ליד תלמיד עמית, שסייע לו. המורה יהיה קשוב לקשר ביניהם ויכוון את התלמיד המסייע.
- בית הספר יצמיד לכל תלמיד עולה אדם שישמש דמות מעצימה, יתווך את הסביבה הלימודית והחברתית עבורו, יסייע לו באיתור חוזקותיו, ישדר לתלמיד העולה ביטחון ביכולותיו ויתמוך בו באופן יציב ועקיב. אדם זה יכול להיות תלמיד בוגר או בן אותו גיל, יליד הארץ או עולה ותיק, אדם מצוות בית הספר או חונך מבחוץ, כל זאת בהתאם לשיקולי צוות בית הספר, שיאתר את האדם המתאים ביותר.
- התלמיד ישתמש בשיעור במילון עברית-שפת אם אלקטרוני או מודפס. התלמיד יוכל להשתמש בשיעור במילון בטלפון החכם (למשל יישומון של גוגל מאפשר מציאת מילה על ידי כתיבה או דיבור). המורה יכוון את התלמיד ואת התלמיד המסייע לשימוש במילון.
- התלמיד ינהל מחברת מילים חדשות על פי סדר האותיות, או גם בחלוקה לנושא או למקצועות לימוד, זאת בהתאמה לגיל. כל מילה תיכתב בתוך משפט. המשפט יתורגם גם בשפת האם.
- המורה יבדוק אם התלמיד למד את החומר בבית ספרו הקודם, ואם הוא זקוק להשלמת פערים לגבי מקצוע הלימוד בכלל ולגבי הנושא הנלמד בפרט. בהתאם לכך יעשה המורה מאמץ להשיג חומרים שיאפשרו לתלמיד ללמוד את החומר הנלמד בשפתו, הן כדי לתת לו תמונה כללית ולבסס, להזכיר או להקנות ידע קודם, הן כדי לתת הקשר לחומר הנלמד בכיתה והן כדי שיוכל ללמוד את הנושא הספציפי של השיעור. החומרים יועברו לתלמיד כהכנה לשיעור בליווי אוצר מילים משמעותי השייך לנושא הנלמד (5-8 מילים) ו-2-3 משפטי מפתח בנושא, או במהלך השיעור. להשגת חומרים ייעזר המורה ברכז המקצוע ובצוות, במדריך המקצועי, במגשרים ובהורים.
- המילים החדשות ומשפטי המפתח יימסרו לתלמיד בכל שיעור ורצוי לפני כל שיעור כשהן מודפסות או בכרטיסי הברקה. כמו כן ניתן לשלוח את החומר דרך האינטרנט. התלמיד ילמד את המילים בהקשר וידע להסביר אותן.

- במהלך השיעור ידגיש המורה את המילים החדשות ואת משפטי המפתח שנמסרו לתלמיד העולה, ויכתוב אותן בכתב גדול וברור גם עבור כלל התלמידים.
- מורה בכיתה שלומד בה עולה יקפיד על דיבור אטי וברור, על כתיבה ברורה על הלוח, ועל חומרי לימוד הכתובים בבהירות ועם רווחים, ואינם דחוסים ועמוסים.
- יחידות הלימוד יכללו אמצעים חזותיים, תמונות וסרטונים.
- המורה ינסח את עיקרי הדברים בעזרת משפטים קצרים.
- המורה יסמן על טקסט מתאים כ-7 מלים חשובות שעל התלמיד ללמוד במהלך השיעור.
- במהלך השיעור התלמיד יסמן בחומר הנלמד מלים שהיו מוכרות לו, וגם 5-8 מלים חדשות שאותן למד בשיעור, יעתיק אותן למחברת המילים, ויתרגם אותן.
- במהלך השיעור ולאחריו, התלמיד יסכם נקודות מרכזיות של החומר הנלמד בשיעור בעברית או בשפת האם או בשתייהן.
- התלמיד ישתמש במחשב או במחברת לביצוע משימה אישית מותאמת, העוסקת בנושא השיעור. דוגמאות למשימות מותאמות: התלמיד נדרש לסמן את תשובה נכונה מבין שתיים בלבד, קלוז קצר עם מחסן מילים קטן, טקסט קצר יותר, אפשרות לתשובה חזותית (ציור), משפטים קצרים.
- התלמיד יספר לחונך מה למד בכל שיעור, החונך ישלים לתלמיד העולה את החומר.
- תתקיים למידה בקבוצות על מנת לאפשר שיחה לימודית בעברית, תוך הקפדה על השתלבות התלמידים העולים בקבוצה קטנה (4 תלמידים). המורה יפנה לקבוצה שבה משולב העולה ויבקש לשתף את התלמיד העולה. המורה ילמד את העולה לפני העבודה בקבוצות כמה משפטי תקשורת לעבודה בקבוצות כגון: מה אתה עושה? אתה יכול להסביר לי מה זה? אתה יכול לדבר לאט?
- בשיעורים ישולבו תכנים מעולמם של התלמידים העולים, למשל יילמדו טקסטים מעולם הידע של התלמידים וטקסטים הרלוונטיים לתרבותם. מכאן שגם אוצר המילים שילמדו באמצעות תכנים אלה יהיה רלוונטי לתלמידים אלו.
- המורה יחפש בעזרת רכז המקצוע והצוות נושאים שבהם אפשר לחבר את החומר הנלמד לעולמם של התלמידים, והיכן התלמידים יוכלו לבטא את עצמם ביטוי אישי ורגשי. המורה יכין את התלמיד העולה מראש על ידי הוראת משפטים אחדים בעברית, כך שיוכל להשתתף באופן פעיל באירוע הלימודי.
- התלמידים יכירו את העולה ואת עולמו של העולה החדש בעזרת מצגת שיכין ועליה משפטים קצרים בעברית עם תמונות ממקום מגוריו הקודם, בית ספרו וחבריו הקודמים, מאכלים מקובלים ואהובים או לא אהובים עליו, תחומי העניין שלום, חששות, ציפיות, הפתעות מהעלייה ושאיפות. כדי שהתלמיד העולה לא יהיה חריג וכדי שיכיר את חבריו, תלמידים נוספים יציגו מצגות דומות באותה תבנית של תמונות ומשפטים קצרים, ויתארו את מקום מגוריהם הקודם אם עברו דירה, גרו בארץ אחרת או יספרו על עלייה של אדם ממשפחתם, ויספרו על עצמם.

- התלמיד העולה ילמד את התלמידים מילים ומשפטים קצרים רלוונטיים למתרחש בשיעור, שייכתבו על לוח שפות מיוחד התלוי על קיר הכיתה, ונושאים נוספים שבהם הוא מוכשר או מומחה.
- בשעות הפרטניות תתקיים הטרמה לקראת יחידות לימוד חדשות בתחומי הדעת השונים, בדגש על רכישת אוצר מילים ומשפטי מפתח וניסוח משפטי תשובות לשאלות שהמורה עתיד לשאול בשיעור. במהלך השיעור המורה יפנה שאלות אלו לכלל התלמידים, ויאפשר לתלמיד העולה לענות תשובה מנוסחת כראוי על שאלה מוכרת לו מראש.

הערכה

כללי

- התלמיד העולה יקבל תעודה ככל התלמידים.
- בתעודה של התלמיד העולה תהיה התייחסות ללימוד השפה העברית, למצבו במקצועות הלימוד ולהשתלבות החברתית שלו.
- יש להעריך את השתתפות התלמיד ואת הישגיו בהלימה לקצב הלמידה האישי. לשם הערכה אפשר לתת לו לבחור משימה אחת מתוך כמה משימות, לבצע חלק מן המשימות, או להכין עבור התלמיד העולה משימה קלה יותר.
- כל מורה יתייחס לתפקוד הלימודי והחברתי של התלמיד העולה ולהישגיו. כך תשקף התעודה את אחריות כלל צוות המורים כלפי שילוב התלמידים העולים.
- רצוי להוסיף נספח לתעודה הרשמית של בית הספר ובה הערכה בניסוח מותאם, כדי שהתלמיד העולה ומשפחתו יוכלו להבין את ההערכות. תרגום הנספח לתעודה לשפת ארץ המוצא עשוי לסייע להבנת התעודה וההערכה.
- ניתן לצרף הסבר כללי על דרכי ההערכה הנהוגות בבית הספר, במשפטים קצרים ופשוטים או בתרגום לשפת ארץ המוצא. זאת מתוך הבנה שבמדינות שונות נוהגת תרבות למידה שונה.

לנושא הערכה בכיתות י' עד יב', ראו הנחיות בחוזר מנכ"ל (בגרויות)

לכיתות ג' עד ט'

רכישת השפה העברית

- על צוות בית הספר לערוך מבחנים לבדיקת מידת ההתקדמות של התלמידים העולים ברכישת השפה העברית ומידת יכולתם להשתלב בכיתה רגילה, בהתאם להנחיות באתר האגף. [להורדת המבחן \("מבדקי מדף"\)](#)
מקצועות הלימוד

- תלמיד שעלה במהלך השנה האחרונה ייבחן בכתב לפי קצב התקדמותו בכתיבה, ולצד זה יוכל להיבחן בעל פה על פי הצורך.
- תתאפשר הערכה חלופית כגון הגשת תלקיט או תוצר המשקף למידה, או הערכה באמצעות שיחה או בחינה בעל פה, אך אין לפטור באופן גורף תלמיד עולה ממשימות כתיבה ומהתנסויות בכתיבה.
- ייעשה שימוש בדרכי היבחנות מגוונות שיאפשרו לתלמידים העולים לבטא כהלכה את רמתם ואת יכולותיהם השפתיות. הצורך בדרכי ההיבחנות ייקבע על ידי הצוות הפדגוגי בהתאם ליכולות התלמיד העולה ולקצב התקדמותו.
- ❖ תרגום הנחיות המבחן לשפת האם במידת האפשר (תיווך זה יתאפשר בתקופה הראשונה לעלייה, ובתקופה זו יש ללמד את התלמידים העולים את לשון ההנחיות במבחנים).
- ❖ שימוש במילון דו-לשוני.
- ❖ מתן תוספת זמן.
- ❖ צירוף חומר עזר למבחן, כמו דף אוצר מילים.
- ❖ מתן מבחן בית.
- ❖ השלמת מבחן בכתב באמצעות מבחן בעל פה.
- ❖ הקראת שאלון.
- ❖ מתן מאגר שאלות שהמבחן יורכב ממנו (הטרמה).
- ❖ אפשרות בחירה בין שאלות.
- ❖ צמצום היקף החומר למבחן.
- ❖ עזרה בהכנה למבחן באמצעות חונך, בעזרת מורה או בעזרת מסייעים אחרים.
- **מבחני מיצב** - עד שנה בארץ התלמידים העולים לא ייבחנו כלל. משנה עד שלוש שנים בארץ זכאים התלמידים להיבחן בכיתה מותאמת, אך ציוניהם לא ייכללו בממוצע הכיתתי והבית-ספרי.

לתלמידים עולים שלומדים בכיתות א' – ב'

הנחיות מפורטות בחוברת תוכנית הוראה להטמעת יעדי עברית (חינוך לשוני) בכיתות א'-ב' מעמוד 73 עד 77 .
בקישור :

<http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/5D1A46A3-8843-4161-91F4-85A306F191B4/227056/20143colors22.pdf>